

CONSIDERAȚII PRIVIND CONSTITUIREA CA PARTE CIVILĂ ÎN NOUL PROCES PENAL**CONSIDERATIONS ABOUT BRINGING A CIVIL CLAIM IN THE NEW CRIMINAL TRIAL**

Ionuț BORLAN¹
Judecător stagiar –
Judecătoria Dej

ABSTRACT

The new criminal trial reflects the legislator's efforts to redirect the procedural conception of the Criminal Procedure Code towards a system based on adversarial procedure, but adapted accordingly to our continental system. In this context, the criminal provisions on civil action were not spared by the legislature, being prominently governed by the celerity principle regarding the criminal action.

By means of this study, the author wishes to bring to the attention of readers a few theoretical aspects on the possibility of bringing a civil action in the new criminal proceedings, and also, how these aspects should be applied in our judicial practice. Therefore, this study does not represent an exhaustive collection of ideas on civil action in general, but is limited to the legal provisions concerning the right to become a civil party in a criminal lawsuit, with particular reference to active and passive subjects, object, obligations of judicial bodies and the modification of civil claims during the trial.

REZUMAT

Noul proces penal reflectă eforturile legiuitorului de reorientare a concepției procesuale a Codului de procedură penală către sistemul bazat pe procedura acuzatorială, dar adaptată în mod corespunzător sistemului nostru continental. În acest context, dispozițiile procesuale privind exercitarea acțiunii civile nu au fost ocolite de legiuitor, fiind guvernate însă, în mod pregnant, de principiul soluționării cu celeritate a conflictului de drept penal ivit.

Prin intermediul acestui studiu, autorul dorește să supună atenției cititorilor câteva aspecte de teorie privind constituirea ca parte civilă în noul proces penal, precum și modul în care ar trebui aplicate acestea în practica judiciară. Așadar, studiul nu reprezintă o colecție exhaustivă de idei privind exercitarea acțiunii civile în general, ci este limitat la prevederile legale referitoare la dreptul de constituire ca parte civilă, cu referire în mod special la subiecții activi și pasivi, obiectul constituirii, obligațiile organelor judiciare și modificarea pretențiilor civile pe parcursul procesului penal.

---

¹ E-mail: borlan.ionut@yahoo.com.

CUPRINS

I. Introducere.....	90
II. Exercițarea acțiunii civile.....	91
III. Subiecții activi, pasivi și obiectul constituirii ca parte civilă.....	93
IV. Procedura privind constituirea ca parte civilă.....	99
V. Concluzii.....	105

I. INTRODUCERE

Înainte de a proceda la analizarea dispozițiilor legale în materia constituirii ca parte civilă, considerăm util să trecem în revistă câteva idei privind noua concepție procesuală avută în vedere de legiuitor prin reglementarea acțiunii civile în procesul penal. Aceasta deoarece, este de necontestat că filosofia avută în vedere de legiuitor la adoptarea noului Cod de procedură penală² trebuie să ghideze în continuare inclusiv modul de interpretare și aplicare a prevederilor legale în materia supusă studiului de față.

Astfel, după cum rezultă din expunerea de motive a Codului de procedură penală, realitățile vieții juridice actuale au relevat lipsa de celeritate a desfășurării proceselor penale, neîncrederea justițiabililor în actul de justiție și costurile sociale și umane semnificative, traduse în consumul ridicat de resurse de timp și financiare. În acest context, scopul declarat de legiuitor pentru modificarea semnificativă adusă dispozițiilor privind exercițarea acțiunii civile în procesul penal a fost *evitarea întârzierilor în soluționarea conflictului de drept penal*.

Observăm că, în considerarea acestui deziderat, legiuitorul a reglementat cu titlu de principiu în cuprinsul dispozițiilor privind acțiunea civilă faptul că aceasta din urmă se soluționează în cadrul procesului penal *numai atunci când nu determină depășirea duratei rezonabile a procesului*³ [art. 19 alin. (4) C. proc. pen.]. Această modalitate de reglementare este în mod vădit diferită față de cea din Codul anterior, care la art. 14 alin. (2) prevedea, cu titlu de principiu, posibilitatea acțiunii civile de a fi alăturată celei penale în mod necondiționat⁴. În cazul în care determină depășirea duratei rezonabile, instanța de judecată poate să dispună disjungerea acțiunii civile (art. 26 C. proc. pen.). Deși soluția disjungerii în ipoteza întârzierii aduse soluționării acțiunii penale era prevăzută și în vechiul Cod (art. 347), din modalitatea de reglementare a art. 19 alin. (4) din noul C. proc. pen. privind exercițarea acțiunii civile, care prevede o condiție suplimentară, se poate deduce intenția legiuitorului de conferi o importanță mult mai mare soluționării cu celeritate a acțiunii penale⁵ în detrimentul celei civile. Soluția nu este deloc criticabilă, având în vedere caracterul accesoriu al acțiunii civile în procesul penal⁶.

Întârzierea care poate fi adusă soluționării acțiunii penale cu privire numai la unul dintre coînculpați, poate, de asemenea, fi evitată prin disjungerea acțiunii penale și a celei civile față de acesta și continuarea judecării față de celălalt inculpat, însă în temeiul art. 46 C. proc. pen., nefiind necesar să opereze disjungerea întregii acțiuni civile față de ambii inculpați conform art. 26 C. proc. pen.⁷

În egală măsură, tot în considerarea importanței care se acordă acțiunii penale și soluționării acesteia cu celeritate, tendința legiuitorului a fost aceea de a reglementa strict condițiile de exercitare a acțiunii civile în procesul penal, spre deosebire de vechea reglementare. În plus, așa cum vom vedea, nerespectarea unora dintre aceste condiții are drept consecință imposibilitatea persoanelor interesate de a se constitui părți civile în procesul penal, fiind obligate în acest mod de a apela la instanțele civile pentru obținerea despăgubirilor ori compensațiilor financiare cuvenite. O atare modalitate de reglementare reprezintă o schimbare majoră față

² Legea nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, publicată în Monitorul Oficial nr. 486 din 15 iulie 2010.

³ Conform expunerii de motive a noului Cod, *ca principiu, acțiunea civilă se exercită în cadrul procesului penal numai în măsura în care prin aceasta nu se depășește durata rezonabilă a procesului*.

⁴ Potrivit art. 14 alin. (2) din vechiul C. proc. pen. acțiunea civilă poate fi alăturată acțiunii penale în cadrul procesului penal, prin constituirea persoanei vătămate ca parte civilă.

⁵ Mai mult, pentru a nu îngreuna soluționarea cu celeritate a acțiunii penale, legiuitorul a prevăzut posibilitatea renunțării la pretențiile civile de către partea civilă, încheierii unui acord de mediere ori o tranzacție, precum și posibilitatea inculpatului de a recunoaște pretențiile civile, cu consecința ca instanța să pronunțe o hotărâre întemeiată pe recunoașterea făcută [art. 22 și 23 C. proc. pen.]. Această din urmă ipoteză reprezintă consacarea unei practici apărute sub imperiul vehiculului Cod.

⁶ I. Kuglay, Comentariu în M. Udroi (coordonator) și colab., *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 122.

⁷ C.A. Târgu-Mureș, secția penală, decizia nr. 799/2011, în „Buletinul Curților de Apel” nr. 4/2012, p. 73 și urm.

de principiile care au guvernat textele vechiului Cod de procedură penală, precum și față de practica judiciară formată în materie sub imperiul acestuia, în care s-a acceptat o oarecare atenuare a aplicabilității stricte a dispozițiilor legale sub acest aspect. Pe de altă parte, noua modalitate de reglementare reprezintă în același timp un pas important către respectarea garanțiilor impuse de Convenția Europeană a Drepturilor Omului în ceea ce privește latura civilă alăturată celei penale⁸.

Odată cu renunțarea la principiul rolului activ al judecătorului, noul Cod nu a mai reglementat obligația acestuia de a exercita din oficiu acțiunea civilă atunci când persoana vătămată este lipsită de capacitate de exercițiu sau are capacitatea de exercițiu restrânsă⁹. Soluția se explică prin prisma concepției procesuale care guvernează Codul nostru de procedură penală, concepție care, deși păstrează în linii mari caracterul inchizitorial, introduce noi elemente procesuale de tip acuzatorial¹⁰, prin reglementarea în mod implicit a unui rol pasiv al judecătorului. Totuși, concepția continentală care a ghidat dispozițiile procesuale din vechea reglementare se menține în linii mari și în cuprinsul noului Cod, mai ales având în vedere că s-a păstrat posibilitatea exercitării acțiunii civile în procesul penal, spre deosebire de reglementările din unele sisteme adversiale¹¹.

În schimb, o asemenea obligație incumbă procurorului, în temeiul rolului său activ și al rolului de apărător al drepturilor persoanelor, atunci când reprezentantul legal al persoanei vătămate nu s-a constituit parte civilă în numele acesteia. Totuși, așa cum vom vedea, aceasta nu înseamnă că judecătorul nu mai exercită niciodată rol activ în procesul penal, ci această obligație există, pe cale de excepție, în situațiile expres prevăzute de C. proc. pen.¹² pe care urmează să le abordăm în cuprinsul rândurilor de mai jos.

II. EXERCITAREA ACȚIUNII CIVILE

Cel mai important mijloc prin care victimele infracțiunilor pot obține obligarea inculpatului la plata unor despăgubiri sau compensații constă în exercitarea acțiunii civile în cadrul procesului penal, iar avantajul unui asemenea procedeu îl reprezintă posibilitatea acestora de a se folosi de întreg ansamblul probatoriu administrat în cauză de organele judiciare, spre deosebire de exercitarea separată a acțiunii civile în fața instanțelor civile, guvernată de principiul disponibilității.

Astfel, potrivit art. 19 alin. (1) C. proc. pen. *acțiunea civilă exercitată în cadrul procesului penal are ca obiect tragerea la răspundere civilă delictuală a persoanelor responsabile potrivit legii civile pentru prejudiciul produs prin comiterea faptei care face obiectul acțiunii penale*. În considerarea obiectului stabilit de art. 19 alin. (1) C. proc. pen., acțiunea civilă a fost definită ca reprezentând mijlocul procesual prevăzut de lege prin care persoana vătămată ori moștenitorii acesteia solicită tragerea la răspundere civilă a inculpatului, a părții responsabile civilmente ori a moștenitorilor acestora în vederea reparării integrale a prejudiciului [...] produs prin activitatea infracțională¹³. În această concepție, repararea prejudiciilor cauzate prin infracțiuni reprezintă numai consecința angajării răspunderii civile, iar nu obiectul acțiunii civile¹⁴.

Mai departe, cu titlu de principiu, alin. (2) al articolului de mai sus arată că dreptul de a exercita acțiunea

⁸ CtEDO, hotărârea Marii Camere din 12 februarie 2004, cauza *Perez c. Franței*, p. 71. Prin hotărârea pronunțată, Marea Cameră a reținut că procedura de constituire ca parte civilă în procesul penal intră în sfera de aplicabilitate a art. 6 par. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, cu toate consecințele care decurg de aici.

⁹ Obligație prevăzută anterior în art. 17 din vechiul C. proc. pen.

¹⁰ „[...] proiectul noului Cod de procedură penală își păstrează caracterul predominant continental european, dar ca noutate, introduce multe elemente de tip adversial, adaptate corespunzător la propriul nostru sistem legislativ“, în Expunerea de motive a proiectului noului Cod de procedură penală. Totodată, într-o procedură adversială, rolul judecătorului în procesul penal este atenuat, având mai degrabă un rol pasiv. Mai simplu spus, acesta este limitat la a analiza și constata dacă parchetul a reușit să dovedească vinovăția inculpatului. Pentru detalii, a se vedea D. Ionescu, *Despre concepția procesuală și noul Cod de procedură penală. Câteva lucruri simple*, în „Caiete de Drept Penal“ nr. 1/2011, p. 75.

¹¹ A se vedea C. Ghigheci, Comentariu în N. Volonciu, A.S. Uzlău (coordonatori) și colab., *Noul Cod de procedură penală comentat*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 59.

¹² În opinia noastră, chiar și în ceea ce privește administrarea probelor instanța de judecată are un rol activ, însă acesta nu rezultă din principiul rolului activ cum era reglementat în vechiul Cod [art. 4 din vechiul C. proc. pen.], ci din principiul aflării adevărului prevăzut la art. 5 alin. (1) C. proc. pen. Totuși, în coroborare cu dispozițiile art. 100 alin. (2) și art. 374 alin. (5), (8) și (10), trebuie să conchidem că, deși instanța de judecată are rol activ în administrarea probelor, acesta se exercită numai în mod subsidiar, atunci când, de pildă, din declarațiile contradictorii aflate la dosar nu rezultă în mod neechivoc starea de fapt reținută în rechizitoriu.

¹³ M. Udriou, *Procedură penală. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 62 și urm.

¹⁴ I. Kuglay, *op. cit.*, p. 122.

civilă aparține persoanei vătămate ori succesorilor acesteia, însă, prin excepție, acesta aparține și procurorului în numele victimei, în cazul în care victima este lipsită de capacitate de exercițiu sau are capacitate de exercițiu restrânsă, iar reprezentantul legal nu exercită acțiunea civilă [art. 19 alin. (3) C. proc. pen.].

De asemenea, deși s-a renunțat la principiul rolului activ al judecătorului, prin excepție, s-a prevăzut obligația acestuia de a dispune *desființarea totală sau parțială a unui înscris* ori *restabilirea situației anterioare*, chiar în lipsa constituirii ca parte civilă a persoanei vătămate, conform art. 25 alin. (3) C. proc. pen. și chiar dacă persoana vătămată este lipsită de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă¹⁵. Din coroborarea dispozițiilor art. 25 alin. (3) și 397 C. proc. pen. ar rezulta că aceste două soluții se dispun tot pe latura civilă a cauzei, cu consecința considerării că instanța de judecată ar putea fi titulară a dreptului de exercitare a acțiunii civile sub acest aspect, contrar concepției procesuale adoptate. În realitate, după cum s-a arătat în doctrina penală¹⁶, opinie la care achiesăm în totalitate, desființarea unui înscris și restabilirea situației anterioare au natura unor soluții specifice laturii penale a cauzei. Aceasta rezultă și din faptul că înainte de intrarea în vigoare a noului Cod de procedură penală, în cazul în care procurorul dispunea o soluție de neurmărire sau netrimitere în judecată, competența de a soluționa cererea procurorului de desființare a unui înscris revenea instanței civile competente, iar în prezent, competența revine judecătorului de cameră preliminară (art. 549¹). De asemenea, atât restabilirea situației anterioare, cât și desființarea unui înscris se dispun conform Codului de procedură penală, iar nu a legii civile. Astfel, aceste soluții nu sunt consecința tragerii la răspundere civilă delictuală a inculpatului și mai ales a părților responsabile civilmente, ci a tragerii la răspundere penală a inculpatului, temeiul de drept fiind încălcarea normei de incriminare, iar temeiul de fapt actul concret săvârșit.

Este de remarcat că, deși reglementate ca două soluții diferite potrivit art. 25 alin. (3) C. proc. pen., legiuitorul nu a mai reluat ipoteza *desființării unui înscris* în cuprinsul art. 404 alin. (4) și art. 397 alin. (3) C. proc. pen., conform cărora soluțiile pe care instanța le poate dispune pe latura civilă a cauzei sunt *restituirea lucrurilor și restabilirea situației anterioare*. Nu credem că această modalitate de reglementare a fost intenționată, cu consecința excluderii soluției desființării unui înscris din cadrul celor pronunțate pe latura civilă a cauzei, întrucât, între restabilirea situației anterioare și prima există un raport de la gen la specie, astfel încât se vor dispune în temeiul art. 397 alin. (3) C. proc. pen. rap. la art. 25 alin. (3) și cu reținerea art. 256 C. proc. pen.

În continuare, arătăm că acțiunea civilă rămâne guvernată de principiul disponibilității în cazul în care victima este majoră, iar aceasta solicită repararea pagubei prin acordarea de daune materiale/morale ori restituirea lucrului, precum și de principiul oficialității în cazul victimei minore¹⁷, nereprezentate legal sau când are ca obiect repararea pagubei prin desființarea de înscrisuri ori restabilirea situației anterioare, dacă am accepta că aceste două soluții trebuie dispuse pe latura civilă. În aceste din urmă ipoteze, principiul oficialității se concretizează în obligația procurorului de a exercita acțiunea civilă în numele victimei minore, nereprezentate legal, precum și obligația instanței de judecată de a dispune desființarea unui înscris ori restabilirea situației anterioare, chiar în lipsa constituirii ca parte civilă și indiferent de vârsta victimei.

Sub aspectul caracterului oficial al acțiunii civile, persoana vătămată nu are opțiunea de a se adresa fie instanței civile, fie celei penale pentru obținerea, de pildă, a anulării unui contract (în sens de *instrumentum*) încheiat prin inducerea acesteia în eroare de către inculpat și nici nu poate renunța la solicitarea de anulare a înscrisului ori de restabilire a situației anterioare în baza art. 22 C. proc. pen. Dacă totuși se adresează instanței civile, hotărârea acesteia privind constatarea nulității absolute a contractului, nu are autoritate de lucru judecat în fața instanței penale¹⁸.

Sub aspectul caracterului disponibil al acțiunii civile, persoana vătămată are facultatea de a se adresa fie instanței civile, fie celei penale, determină limitele judecății și persoanele împotriva cărora exercită acțiunea, îi incumbă sarcina probei și poate renunța la pretențiile civile având ca obiect repararea pagubei prin restituirea lucrului ori obligarea inculpatului la plata sumelor reprezentând daune morale ori materiale. Întrucât în

¹⁵ Aceeași era soluția și sub imperiul vechilor Coduri; a se vedea C.S.J., secția penală, deciziile nr. 1372/1991, 1087/1993 și 3100/2001, în *De la C.S.J. la I.C.C.J. Buletinul Jurisprudenței 1990-2003*, Ed. ALL Beck, București, 2004, p. 1037, 1040 și 1043.

¹⁶ I. Kuglay, *op. cit.*, p. 135.

¹⁷ Din considerente de ordin didactic ne vom referi la persoana lipsită de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă prin noțiunea de persoană vătămată minoră.

¹⁸ Trib. București, secția I penală, decizia nr. 525/2004, în *Culegere de practică judiciară 2000-2004*, p. 718-725, apud M. Udroi, *op. cit.*, p. 118.

asemenea cazuri acțiunea civilă nu se exercită din oficiu, persoana vătămată care dorește satisfacerea pretențiilor civile, poate să exercite acțiunea civilă fie prin modalitatea *constituirii ca parte civilă* în procesul penal, fie printr-o *cerere de chemare în judecată* adresată instanței civile. În orice caz, odată aleasă modalitatea de valorificare a pretențiilor civile, aceasta are un caracter de principiu irevocabil, în sensul că nu poate părăsi calea judiciară aleasă¹⁹.

În ceea ce privește persoana vătămată minoră, există obligația constituirii ca parte civilă pentru repararea prejudiciului material/moral sau restituirea lucrului, fie de către reprezentantul legal, fie de către procuror. Indiferent de modalitatea constituirii, procurorul poate să exercite în continuare acțiunea civilă, iar reprezentantul legal al persoanei vătămate nu poate renunța la pretențiile civile²⁰ în baza art. 22 C. proc. pen.

III. SUBIECȚII ACTIVI, PASIVI ȘI OBIECTUL CONSTITUIRII CA PARTE CIVILĂ

Constituirea ca parte civilă reprezintă mijlocul procesual prin care victima unei infracțiuni (persoană fizică sau juridică) ori succesorii acesteia în drepturi, pune în mișcare acțiunea civilă în procesul penal, dobândind calitatea de parte civilă. Având în vedere că dreptul de constituire ca parte civilă este un drept relativ, acesta trebuie exercitat în condițiile prevăzute de lege. Neexercitarea lui în aceste limite nu duce totuși la pierderea dreptului subiectiv la despăgubire, fiind garantat, ci la imposibilitatea constituirii ca parte civilă în procesul penal, cu consecința apelării la instanțele civile.

O modalitate particulară de constituire ca parte civilă este reglementată în cuprinsul art. 25 alin. (2) C. proc. pen., potrivit căruia partea civilă poate solicita repararea prejudiciului prin restituirea lucrului²¹. Deși nu rezultă în mod expres, cererea de restituire a lucrului trebuie asimilată unei cereri de constituire ca parte civilă, cu toate dispozițiile aplicabile acesteia din urmă, având în vedere că restituirea lucrului este doar una dintre modalitățile de reparare a prejudiciului material suferit de persoana vătămată în urma infracțiunii săvârșite de către inculpat. În lipsa solicitării părții civile de restituire a lucrului, instanța de judecată va trebui să dispună confiscarea acestuia²².

Deși, în principiu, constituirea ca parte civilă în procesul penal reprezintă o facultate pentru persoana vătămată, pe cale de excepție, aceasta este obligatorie atunci când legea o prevede expres²³. De pildă, atunci când persoana vătămată este lipsită de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă. Așadar, declarația reprezentantului legal al persoanei vătămate cu capacitate de exercițiu restrânsă sau fără capacitate de exercițiu în sensul că nu are pretenții civile este inefficientă²⁴.

¹⁹ A. Zarafiu, *Procedură penală. Partea generală. Partea specială*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 101.

²⁰ În practica judiciară anterioară, valabilă și în prezent, s-a stabilit că declarația de renunțare la despăgubiri făcută de mamă, în numele minorilor al căror tată și-a pierdut viața în accidentul de circulație provocat de inculpat, este inefficientă și instanța nu poate să ia act de ea, prejudiciind astfel interesele minorilor; a se vedea Trib. București, secția I penală, decizia nr. 354/1990, apud M. Udrioiu, *op. cit.*, p. 80, precum și Trib. Suprem, secția penală, decizia nr. 422/1979, în CD 1979, p. 475, Trib. Suprem, secția penală, decizia nr. 1828/1976, în *Culegere de decizii ale Tribunalului suprem pe anul 1976*, p. 409. Soluția se justifică în considerarea faptului că procurorul trebuie să exercite din oficiu acțiunea civilă în acest caz, conform art. 19 alin. (3) C. proc. pen., astfel încât o declarație de renunțare ar fi inefficientă. Dacă despăgubirile s-ar fi solicitat în fața instanței civile, soluția ar fi fost relativ aceeași, întrucât potrivit art. 81 alin. (2) C. proc. civ. actele procedurale de dispoziție, făcute de reprezentanții minorilor, nu vor împiedica judecarea cauzei, dacă instanța apreciază că ele nu sunt în interesul acestor persoane.

²¹ Modalitatea de reglementare a restituirii lucrului conform art. 25 alin. (2) C. proc. pen. nu este lipsită de orice critică, având în vedere că face referire la acțiunea civilă având ca obiect restituirea lucrului. În realitate, obiectul acțiunii civile îl reprezintă tot tragerea la răspundere civilă delictuală, iar restituirea lucrului este doar o consecință a acesteia. Tot astfel, în forma sa inițială, art. 19 alin. (2) C. proc. pen. prevedea că acțiunea civilă are ca obiect repararea prejudiciului, însă prin Legea de punere în aplicare a fost modificat articolul în sensul că obiectul este reprezentat de tragerea la răspundere civilă delictuală.

²² În sens contrar, a se vedea I. Kuglay, *op. cit.*, p. 135. Opinia autoarei în sensul că restituirea lucrului este o componentă a restabilirii situației anterioare, cu consecința dispunerii restituirii chiar în lipsa constituirii ca parte civilă în temeiul art. 25 alin. (3) C. proc. pen., nu este lipsită de orice critică. Astfel, chiar dacă restabilirea situației anterioare se dispune din oficiu și chiar în lipsa solicitării părții civile, în ceea ce privește restituirea lucrului, alin. (2) al art. 25 C. proc. pen. impune solicitarea expresă a părții civile în acest sens.

²³ Precizăm că în cazul în care prin săvârșirea unei infracțiuni s-a produs o pagubă unei instituții publice, spre deosebire de vechiul Cod de procedură penală, noua reglementare nu mai obligă instituția să se constituie parte civilă.

²⁴ A se vedea Trib. Suprem, secția penală, decizia nr. 1544/1976, în *Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1976*, p. 407.

III.1. Titularii dreptului de constituire ca parte civilă

1.1. Cu titlu preliminar, subliniem că inculpatului nu îi este recunoscută posibilitatea de a se constitui parte civilă în procesul penal care se desfășoară împotriva sa, nici chiar în cazul în care a acționat în legitimă apărare, fiindu-i cauzat, de pildă, un prejudiciu corporal sau moral ori distrugerea unor bunuri²⁵. De altfel, nu poate solicita nici introducerea în cauză a părții responsabile civilmente²⁶.

În acest caz, inculpatul va exercita acțiunea civilă conform dispozițiilor procesuale în fața instanțelor civile.

1.2. Persoana vătămată. Conform art. 19 alin. (2) C. proc. pen. acțiunea civilă se poate exercita de persoana vătămată, care se constituie parte civilă împotriva inculpatului și, după caz, a părții responsabile civilmente, pentru obligarea acestora la plata de daune morale²⁷ pentru suferințele suportate ori daune materiale, de pildă, pentru cheltuielile de spitalizare efectuate, veniturile de care a fost lipsită prin diminuarea capacității de muncă²⁸, dobânzi²⁹ etc.

Tot în considerarea dreptului persoanei vătămate de fi despăgubită, furnizorul de servicii medicale care a efectuat cheltuieli în vederea acordării asistenței medicale acesteia din urmă, se poate constitui parte civilă în locul persoanei vătămate, în temeiul art. 313 alin. (1) din Legea nr. 95/2006, pentru recuperarea acestora, împotriva inculpatului și a părții responsabile civilmente³⁰. În același mod, inclusiv asigurătorul care se subrogă în drepturile persoanei vătămate va putea să se constituie parte civilă³¹, conform art. 58 din Legea nr. 136/1995.

Faptul că art. 19 alin. (2) C. proc. pen. face referire la *persoana vătămată* nu înseamnă că se are în vedere numai calitatea de subiect procesual (principal), participant în cadrul procesului penal, cu consecința inadmisibilității constituirii ca parte civilă a martorului-victimă care a încunoștințat anterior organele judiciare că nu dorește să participe în procesul penal, în condițiile art. 81 alin. (2) C. proc. pen., pierzându-și astfel calitatea de persoană vătămată³². În realitate, în concepția Codului de procedură penală, prin persoană vătămată se înțelege persoana care a suferit o vătămare fizică, materială sau morală prin fapta penală [art. 79 C. proc. pen.], și anume “victima infracțiunii”, dar și calitatea de subiect procesual principal, cu toate drepturile procesuale aferente. În mod asemănător, Codul penal folosește atât noțiunea de persoană vătămată [art. 75 alin. (1) lit. a) C. pen.], cât și pe aceea de victimă [art. 66 alin. (1) lit. n) și o) C. pen.], însă în ambele ipoteze se are în vedere persoana care a suferit o vătămare prin fapta penală, iar nu calitatea procesuală a victimei în procesul penal.

Condiționarea constituirii ca parte civilă de deținerea calității procesuale de persoană vătămată la momentul constituirii ar fi absurdă, cu atât mai mult cu cât, după constituirea ca parte civilă, victima poate renunța oricând la calitatea de persoană vătămată în condițiile art. 81 alin. (2) C. proc. pen.

Mai mult, în ipoteza în care, după renunțarea la calitatea de persoană vătămată, aceasta decedează, considerăm că succesorii acesteia se vor putea constitui părți civile, chiar dacă art. 19 alin. (2) C. proc. pen. arată că se pot constitui *succesorii persoanei vătămate*, iar la momentul decesului aceasta nu mai avea calitatea procesuală de persoană vătămată.

Pentru aceste motive, reținem că, după cum în mod corect s-a subliniat în doctrină³³, noțiunea de *persoană vătămată* are atât un înțeles obiectiv (persoana care a suferit o vătămare prin fapta penală), cât și un înțeles

²⁵ C.A. Alba Iulia, secția penală și pentru cauze cu minori, decizia nr. 1229/2013, în *Curtea de Apel Alba Iulia. Culegere de practică judiciară pe anul 2013*, Ed. Hamangiu, București, 2015, p. 123.

²⁶ I. Kuglay, *op. cit.*, p. 130; A. Zarafiu, *op. cit.*, p. 47; N. Volonciu (coordonator), A. Vasiliu, R. Gheorghe, *op. cit.*, p. 70.

²⁷ Î.C.C.J., secția penală, deciziile nr. 1387/2002, 2562/2002, 2608/2002 și 389/2001, în *Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 2002*, Ed. ALL Beck, București, p. 533-538; C.S.J., secția penală, decizia nr. 3030/1995, în *Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 1995*, Ed. Proema, Baia Mare, 1996, p. 225.

²⁸ Î.C.C.J., secția penală, decizia nr. 2197/2002, în *Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 2002*, Ed. ALL Beck, București, p. 530 și urm.

²⁹ Î.C.C.J., secția penală, decizia nr. 2723/2002, în *Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 2002*, Ed. ALL Beck, București, p. 531 și urm.

³⁰ Jud. Sectorului 6, secția penală, sentința nr. 607/2014, nepublicată; C.S.J., secția penală, decizia nr. 1878/1995, în *Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 1995*, Ed. Proema, Baia Mare, 1996, p. 227.

³¹ A. Zarafiu, *op. cit.*, p. 45.

³² În vechiul Cod de procedură penală referirea la persoană vătămată în cuprinsul art. 15 alin. (1), ca titular al dreptului de a se constitui parte civilă, era corectă, având în vedere că noțiunea de persoană vătămată era echivalentă celei de victimă și nu implica nicio calitate procesuală.

³³ T.V. Gheorghe, Comentariu în N. Volonciu, A.S. Uzlău (coordonatori) și colab., *Noul Cod de procedură penală comentat*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 188.

procesual (persoană având calitatea de subiect procesual principal, cu toate drepturile aferente).

Credem că ar fi fost totuși de preferat să se folosească noțiunea de „persoană vătămată” doar atunci când se are în vedere calitatea de subiect procesual principal, iar în celelalte cazuri să se utilizeze noțiunea de „victimă”. În caz contrar, în aceste condiții, trebuie identificat pe cale interpretare sistemică înțelesul atribuit de textul de lege. De pildă, odată cu renunțarea la calitatea de persoană vătămată în condițiile art. 81 alin. (2) C. proc. pen., victima infracțiunii pierde dreptul de a propune probe ori formula alte cereri pe latura penală a cauzei, drepturi rezervate persoanei vătămate conform art. 81 alin. (1) lit. b) C. proc. pen., însă nu și dreptul de a formula plângere prealabilă în cazul în care, în cursul procesului, se schimbă încadrarea juridică într-o infracțiune care se urmărește „la plângerea prealabilă a persoanei vătămate”, în condițiile art. 386 alin. (2) C. proc. pen.

În orice caz, ori de câte ori dispozițiile procesuale fac referire la persoana vătămată, ca subiect procesual, aceasta implică, în mod evident, și înțelesul de persoană care a suferit o vătămare fizică, materială sau morală prin fapta penală săvârșită de inculpat. Acest din urmă înțeles trebuie avut în vedere atunci când vorbim despre posibilitatea persoanei vătămate de a se constitui parte civilă în procesul penal, în sensul art. 19 alin. (2) C. proc. pen.

În literatura de specialitate³⁴ s-a arătat că, întrucât acțiunea civilă este accesorie celei penale și nu poate subzista în lipsa acesteia, persoana vătămată nu poate dobândi calitatea de parte civilă înainte de punerea în mișcare a acțiunii penale. Un argument în plus este cel care rezultă din art. 19 alin. (2) C. proc. pen. conform căruia acțiunea civilă se exercită împotriva *inculpatului* sau a *părții responsabile civilmente*, spre deosebire de vechea reglementare care se referea și la învinuit³⁵. De asemenea, așa cum s-a reținut în expunerea de motive a noului Cod, *părțile sunt acei subiecți procesuali care exercită sau împotriva cărora se exercită o acțiune judiciară (civilă sau penală)*. Astfel, nici persoana vătămată și nici persoana responsabilă civilmente nu pot deveni părți în cadrul unei acțiuni (civile) care nu a fost pusă în mișcare, în lipsa exercitării acțiunii penale.

Prin urmare, trebuie acceptat că persoana vătămată care s-a constituit parte civilă în faza de urmărire penală *in rem* și a renunțat la această calitate în condițiile art. 81 alin. (2) C. proc. pen., va putea fi audiată doar ca martor, iar abia după punerea în mișcare a acțiunii penale va putea fi audiată ca parte civilă.

1.3. Succesorii legali ai persoanei vătămate. Potrivit art. 19 alin. (2) C. proc. pen. și succesorii legali ai persoanei vătămate au dreptul de a se constitui părți civile împotriva inculpatului ori a părții responsabile civilmente, prin aceasta avându-se în vedere moștenitorii persoanei fizice și succesorii în drepturi ori lichidatorii persoanei juridice³⁶. Prejudiciul cauzat prin săvârșirea infracțiunii poate fi urmarea atât directă, cât și indirectă a acesteia, care să justifice obligarea inculpatului la plata de despăgubiri.

A. Textul articolului anterior menționat se referă, în primul rând, la ipoteza în care persoana vătămată a decedat ca urmare a infracțiunii săvârșite de inculpat, iar succesorii acesteia solicită constituirea ca parte civilă pentru tragerea la răspundere delictuală a inculpatului/părții responsabile civilmente și formulează pretenții civile, în nume propriu, pentru compensarea suferințelor și durerilor încercate prin moartea victimei³⁷ ori pentru acoperirea prejudiciilor materiale, constând în cheltuieli de înmormântare ori altele, precum și pentru obligarea la plata sumelor reprezentând întreținere³⁸.

B. În ceea ce privește ipoteza în care persoana vătămată a decedat dintr-o cauză independentă de infracțiunea săvârșită de inculpat, trebuie să facem o distincție după cum succesorii legali solicită valorificarea dreptului la repararea unui prejudiciu patrimonial (*b1*) ori nepatrimonial (*b2*) cauzat autorului lor de către inculpat.

(*b1*) în primul caz, succesorii se pot constitui parte civilă pentru recuperarea, de pildă, a cheltuielilor efectuate în vederea însănătoșirii (ipoteza în care afecțiunea a fost cauzată de inculpat) ori a contravalorii bunurilor sustrate/distrușe, dar numai dacă autorul acestora nu s-a constituit deja parte civilă. În caz contrar, singurul mijloc pe care îl au la îndemână îl reprezintă solicitarea de *continuare a exercitării acțiunii civile pornite*

³⁴ T.V. Gheorghe, Volonciu, *op. cit.*, p. 190.

³⁵ I. Kuglay, *op. cit.*, p. 125.

³⁶ A. Zarafiu, *op. cit.*, p. 55.

³⁷ Î.C.C.J., secția penală, decizia nr. 3012/2002, în *Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 2002*, Ed. ALL Beck, București, p. 534.

³⁸ C.S.J., secția penală, decizia nr. 1184/2001, în *De la C.S.J. la Î.C.C.J. Buletinul Jurisprudenței 1990-2003*, Ed. ALL Beck, București, 2004, p. 1043; C.S.J., secția penală, nr. 224/1994, în *Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 1994*, Ed. Proema, Baia Mare, 1995, p. 156-157.

de autorul lor (partea civilă), conform art. 24 alin. (2) C. proc. pen.

(b2) în cel de-al doilea caz, ca principiu, succesorii nu se pot constitui părți civile pentru prejudiciul nepatrimonial cauzat autorului lor [art. 1391 alin. (4) teza I Cod civ.], adică nu pot solicita obligarea inculpatului la plata de daune morale cuantificate prin raportare la suferințele îndurate de autorul lor.

În schimb, vor putea să își exercite dreptul de creanță împotriva inculpatului constând în obligarea acestuia la plata de despăgubiri morale, drept pe care l-au dobândit de la autorul lor prin deschiderea moștenirii, *prin modalitatea continuării exercitării acțiunii civile, care a fost pornită ca urmare a constituirii ca parte civilă a autorului lor* [art. 1391 alin. (4) teza a II-a Cod civ.].

În cazul de mai sus, opțiunea de continuare a exercitării acțiunii civile trebuie exprimată în termen de două luni de la data decesului persoanei vătămate și indiferent dacă s-a început sau nu cercetarea judecătorească (aceasta fiind prevăzută ca termen limită pentru *constituirea ca parte civilă*, iar nu *continuarea exercitării acțiunii civile*). Neexprimarea opțiunii în termen de două luni de la data decesului persoanei vătămate atrage imposibilitatea acestora de a exercita în continuare acțiunea civilă, respectiv inadmisibilitatea cererii. Astfel, nu putem fi de acord cu opinia exprimată în doctrina penală³⁹, în sensul că sancțiunea ar fi decăderea, cu consecința aplicării nulității relative a actului depus peste termen, nulitate condiționată de o vătămare. Soluția inadmisibilității rezultă, pe de o parte, din dispozițiile art. 25 alin. (6) C. proc. pen. conform cărora instanța lasă nesoluționată acțiunea civilă în cazul neexprimării opțiunii în termen de două luni, iar, pe de altă parte, din concepția procesuală privind acțiunea civilă la care am făcut referire la început.

Dacă opțiunea moștenitorilor este exprimată (în termen) într-un moment aproape de finalul cercetării procesului, pentru evitarea tergiversării acestuia, instanța de judecată ar trebui să dispună disjungerea acțiunii civile de cea penală, în temeiul art. 26 alin. (1) C. proc. pen. De asemenea, în practica judiciară mai veche s-a stabilit că introducerea în cauză a moștenitorilor poate să justifice disjungerea acțiunii civile de cea penală⁴⁰, soluție pe care o considerăm aplicabilă și în prezent, mai ales având în vedere că faza de judecată se poate finaliza mult mai repede, prin recunoașterea învinuirii ori necontestarea probelor administrate în cursul urmăririi penale.

Nu este exclus ca persoana vătămată, constituită parte civilă, să decedeze în urma săvârșirii infracțiunii, însă în cursul urmăririi penale. În această ipoteză, succesorii vor putea atât să se constituie părți civile în nume propriu pentru suferințele încercate, cât și să își exprime opțiunea de a continua exercitarea acțiunii civile pornite de autorul lor, în termen de două luni de la deces.

Așadar, reținem că au *dreptul de a se constitui părți civile* numai succesorii legali ai persoanei vătămate care a decedat în urma infracțiunii săvârșite, fie înainte, fie în cursul procesului penal, iar dacă aceasta a decedat din cauze independente inculpatului, se pot constitui numai pentru repararea prejudiciului patrimonial cauzat persoanei vătămate, care nu avea în același timp și calitatea de parte civilă.

Prin urmare, nu au dreptul de a se constitui parte civilă ascendenții, descendenții, frații, surorile și soțul pentru suferințele pe care le-au îndurat în urma vătămării corporale a victimei, astfel cum rezultă din analiza dispozițiilor procesuale penale și civile⁴¹. Soluția poate părea totuși inechitabilă, atunci când, în urma vătămării corporale cauzată victimei, aceasta a rămas în comă o perioadă lungă de timp.

1.4. Succesorii convenționali ai persoanei vătămate? Am arătat anterior că, prin constituirea ca parte civilă, se urmărește valorificarea unui drept de creanță împotriva inculpatului sau părții reponsabile civilmente, drept născut în urma săvârșirii unei infracțiuni. Fiind un drept de creanță (patrimonial), Codul de procedură penală reglementează cu titlu de noutate *ipoteza transmiterii dreptului la repararea prejudiciului*, precum și consecințele pe planul acțiunii civile.

În această situație, drepturile procesuale ale succesorilor convenționali trebuie examinate din două perspective: dreptul de constituire ca parte civilă (A) și dreptul de a solicita continuarea exercitării acțiunii civile (B).

A. Dreptul de constituire ca parte civilă. Dispozițiile Codului de procedură penală exclud orice posibilitate de constituire ca parte civilă a dobânditorului convențional al dreptului la repararea prejudiciului, acesta

³⁹ N. Volonciu (coordonator), A. Vasiliu, R. Gheorghe, *op. cit.*, p. 73.

⁴⁰ Trib. Suprem, secția penală, decizia nr. 4151/1973, în „Revista Română de Drept” nr. 6/1974, p. 75.

⁴¹ Conform art. 1391 alin. (2) Cod civ., instanța judecătorească va putea, de asemenea, să acorde despăgubiri ascendenților, descendenților, fraților, surorilor și soțului, pentru durerea încercată prin moartea victimei, precum și oricărei alte persoane care, la rândul ei, ar putea dovedi existența unui asemenea prejudiciu.

trebuind să se adreseze instanței civile pentru valorificarea creanței, astfel cum rezultă din dispozițiile art. 20 alin. (7) C. proc. pen. O asemenea cerere, chiar depusă în cursul urmăririi penale, va trebui pusă în discuția părților în faza de judecată și respinsă ca inadmisibilă.

În schimb, atunci când dobânditorul convențional este o persoană care, la rândul ei, are dreptul să se constituie parte civilă pentru valorificarea altor drepturi decât acelea dobândite convențional, instanța de judecată va trebui încuviințeze în parte cererea de constituire. În final, va admite acțiunea civilă exercitată, numai cu privire la drepturile proprii, iar nu și cu privire la cele dobândite convențional, care vor putea fi valorificate numai la instanța civilă.

B. Dreptul de a solicita continuarea exercitării acțiunii civile. Prezintă însă interes analiza situației transmiterii dreptului la repararea prejudiciului după constituirea ca parte civilă a persoanei vătămate ori a succesorilor acesteia. Sub aspectul admisibilității, trebuie să facem mai întâi distincție după cum infrațiunea săvârșită de inculpat a adus atingere drepturilor inerente personalității persoanei vătămate (*i*) sau nu (*ii*).

Prin drepturi inerente personalității avem în vedere drepturile la viață, la sănătate, la integritate fizică și psihică, la demnitate, la propria imagine, la respectarea vieții private, precum și altele asemenea recunoscute de lege⁴², astfel cum sunt acestea prevăzute în cuprinsul dispozițiilor art. 58 alin. (1) Cod civ.

(*i*) atunci când prin infrațiunea săvârșită s-a adus atingere unuia dintre aceste drepturi, se naște în favoarea persoanei vătămate un drept la repararea prejudiciului nepatrimonial cauzat, care, însă, nu poate fi transmis pe cale convențională, *cu excepția cazului în care a fost stabilit printr-o tranzacție ori printr-o hotărâre judecătorească definitivă*. Această soluție a fost consacrată pe cale legislativă odată cu intrarea în vigoare a Codului civil în cuprinsul art. 1391 alin. (3), conform căruia dreptul la despăgubire pentru atingerile aduse drepturilor inerente personalității oricărui subiect de drept va putea fi cedat numai în cazul în care a fost stabilit printr-o tranzacție sau printr-o hotărâre judecătorească definitivă. În completare, precizăm că sub aspectul posibilității tranzacționării asupra despăgubirilor civile rezultate din vătămarea sănătății, aceasta a fost deja admisă în doctrina de specialitate și în practica judiciară⁴³, fiind, în prezent, consacrată legislativ la art. 2268 alin. (2) Cod civ.

În afara cazului în care dreptul la despăgubire a fost stabilit printr-o tranzacție ori hotărâre judecătorească definitivă (în practică aceste situații sunt foarte rar întâlnite), instanța penală ar trebui să respingă ca inadmisibilă cererea de exercitare în continuare a acțiunii civile formulată de dobânditorul convențional.

(*ii*) în schimb, atunci când prin infrațiunea săvârșită, inculpatul nu a adus atingere drepturilor arătate anterior, ci, de pildă, s-a adus atingere patrimoniului persoanei vătămate, transmiterea convențională a dreptului la repararea prejudiciului este admisibilă, astfel încât dobânditorul convențional va putea să solicite *exercitarea în continuare a acțiunii civile* începute de persoana vătămată-parte civilă, iar nu o *cerere de constituire ca parte civilă*. În continuare, instanța va putea dispune disjungerea acțiunii civile în temeiul art. 20 alin. (7) teza finală rap. la art. 26 C. proc. pen.

Până la încuviințarea sub aspectul admisibilității a exercitării în continuare a acțiunii civile, dobânditorul convențional nu poate încheia cu inculpatul/parte responsabilă civilmente o tranzacție în sensul art. 23 alin. (1) C. proc. pen., întrucât nu are calitatea de parte civilă.

1.5. Ministerul Public. Totodată, dreptul de a exercita acțiunea civilă, care constituie totodată o obligație, aparține și procurorului atunci când persoana vătămată este lipsită de capacitate de exercițiu ori cu capacitate de exercițiu restrânsă, iar reprezentantul legal nu s-a constituit parte civilă în numele acesteia [art. 19 alin. (3) C. proc. pen.]. Modalitatea prin care procurorul exercită acțiunea civilă rămâne în continuare constituirea ca parte civilă, drept care se exercită în numele și pe seama persoanei vătămate minore, care dobândește și calitatea de parte civilă.

În literatura de specialitate⁴⁴ s-a arătat că atunci când acțiunea civilă este exercitată din oficiu de procuror, acesta trebuie să precizeze în scris, cel târziu până la începerea cercetării judecătorești, natura și întinderea pretențiilor, motivele și probele pe care pretențiile se întemeiază. Întrucât condițiile de exercitare a acțiunii civile arătate anterior sunt reglementate la art. 20 C. proc. pen. privind constituirea ca parte civilă, trebuie

⁴² Precum cele de la art. 59 și 60 Cod civ.

⁴³ Trib. București, decizia penală nr. 2654/1978, în „Revista Română de Drept” nr. 4/1979, p. 62.

⁴⁴ În același sens, C. Voicu, A.S. Uzlău, G. Tudor, V. Văduva, *Noul Cod de procedură penală. Ghid de aplicare pentru practicieni*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 14; M. Udroui, op. cit., p. 79.

acceptat că mijlocul procesual pe care îl are la îndemână procurorul este constituirea ca parte civilă.

În schimb, aceste condiții nu sunt aplicabile în ceea ce privește obligația instanței de judecată de a dispune *desființarea unui înscris ori restabilirea situației anterioare*, mijlocul procesual nefiind constituirea ca parte civilă. Totuși, pentru respectarea principiului contradictorialității, aceste soluții trebuie puse în discuția părților, procurorului și a persoanei vătămate.

III. 2. Obiectul constituirii ca parte civilă și persoanele împotriva cărora se exercită acțiunea civilă

2.1. După cum am văzut, constituirea ca parte civilă în procesul penal reprezintă un mijloc procesual prin care persoanele îndreptățite exercită acțiunea civilă, astfel încât se poate susține că obiectul constituirii este exercitarea acțiunii civile în vederea tragerii la răspundere civilă delictuală a persoanelor responsabile potrivit legii civile pentru prejudiciul produs prin comiterea faptei care face obiectul acțiunii penale.

Spre deosebire de vechiul Cod, articolul 19 alin. (1) C. proc. pen. restrânge aplicabilitatea dispozițiilor civile care permit angajarea răspunderii inculpatului/părții responsabile civilmente numai în ceea ce privește răspunderea civilă delictuală. În acest mod au fost excluse de la aplicare prevederile din Codul civil referitoare la răspunderea contractuală⁴⁵.

Din analiza dispozițiilor procesuale incidente putem să extragem următoarele două reguli: pe calea constituirii ca parte civilă nu se poate solicita tragerea la răspundere civilă contractuală, ci numai delictuală (2.2), și inculpatul (sau partea responsabilă civilmente) poate fi tras la răspundere numai atunci când prejudiciul cauzat este urmarea săvârșirii faptei care face obiectul acțiunii penale (2.3).

2.2. În doctrină⁴⁶ s-a arătat că atunci când persoana vătămată ar avea la îndemână o acțiune întemeiată atât pe răspunderea civilă delictuală, cât și pe răspunderea contractuală, aceasta ar avea de fapt facultatea de a alege între calea instanței penale pentru primul temei ori a instanței civile pentru al doilea. Dacă persoana vătămată alege să se îndrepte împotriva inculpatului/părții responsabile civilmente la instanța civilă pe calea răspunderii civile contractuale, acțiunea este scutită de taxă judiciară de timbru, întrucât art. 20 alin. (8) C. proc. pen. privind scutirea de la plata taxei nu face distincție în funcție de natura răspunderii, astfel încât pe cale de interpretare nu se poate restrânge aplicabilitatea dispoziției legale⁴⁷.

Astfel, procurorul, persoana vătămată și succesorii acesteia se pot constitui părți civile împotriva autorului și participanților (coautori, complici ori instigatori), tăinuitorilor și favorizatorilor (însă numai în limita valorii bunurilor provenite din infracțiune și tănuite ori cu privire la care l-au favorizat pe făptuitor⁴⁸), precum și împotriva părții/părților responsabile civilmente.

Un alt element de noutate îl reprezintă definiția dată de Codul de procedură penală părții responsabile civilmente. Astfel, potrivit art. 86 C. proc. pen. aceasta este persoana care, potrivit legii civile, are obligația legală sau convențională de a repara în întregime sau în parte, singură sau în solidar, prejudiciul cauzat prin infracțiune. În acest fel, societatea de asigurare chemată în procesul penal în cazul infracțiunilor săvârșite prin accidente auto, are calitatea de parte responsabilă civilmente⁴⁹, fiind persoana juridică, care, potrivit legii civile (art. 49 Legea nr. 136/1995), are obligația convențională (prevăzută în contractul de asigurare) de a acorda despăgubiri, adică de a repara prejudiciul cauzat prin infracțiune de către persoanele asigurate (inculpat).

2.3. În ceea ce privește a doua regulă (ca prejudiciul cauzat să fie urmarea săvârșirii faptei care face obiectul acțiunii penale), aceasta se explică prin cerința existenței unui raport de cauzalitate între paguba suferită

⁴⁵ Totuși, în măsura în care dispozițiile răspunderii civile delictuale fac trimitere la alte temeuri legale care permit repararea pagubei, acestea se vor aplica în mod corespunzător. De pildă, potrivit art. 1361 Cod civ. inculpatul aflat în stare de necesitate, care a distrus sau deteriorat bunurile altuia pentru a se apăra pe sine ori bunurile proprii de un prejudiciu sau pericol iminent este obligat să repare prejudiciul cauzat, potrivit regulilor aplicabile îmbogățirii fără justă cauză și prevăzute de art. 1345-1347 Cod civ.

⁴⁶ C. Ghigheci, *op. cit.*, p. 59.

⁴⁷ În același sens, a se vedea A. Zărafu, *op. cit.*, p. 103. Soluția este cu atât mai mult justificată, având în vedere că vechiul Cod de procedură penală prevedea că acțiunea civilă este scutită de taxa judiciară de timbru numai dacă se exercită în cadrul procesului penal, soluție la care a renunțat legiuitorul noului Cod. S-a susținut și opinia contrară, conform căreia textul art. 20 alin. (8) C. proc. pen. are de fapt în vedere doar răspunderea civilă delictuală, opinie cu care nu putem să fim de acord. A se vedea N. Volonciu (coord.), A. Vasiliu, R. Gheorghe, *Noul Cod de procedură penală adnotat. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 68.

⁴⁸ M. Udrioiu, *op. cit.*, p. 124; Trib. Suprem, decizia de îndrumare nr. 1/1957, în L. Moldovan, *Drept procesual penal. Spețe și probleme din practica judiciară*, Cluj-Napoca, 1979, p. 188.

⁴⁹ C.A. Cluj, secția penală și de minori, decizia nr. 507/A/2015, nepublicată și decizia nr. 879/A/2015, nepublicată; Jud. Zalău, secția penală, sentința nr. 264/2014, nepublicată.

și infracțiunea săvârșită. Astfel, în temeiul acestei reguli, își găsește în continuare aplicabilitate Decizia nr. 29/2008 pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție în recurs în interesul legii⁵⁰. Conform acesteia, instanța investită cu judecarea acțiunii penale în cazul infracțiunii de conducere a unui autovehicul pe drumurile publice fără a poseda permis de conducere, nu va soluționa și acțiunea civilă exercitată de proprietarul sau deținătorul autoturismului avariat sau distrus în timpul săvârșirii infracțiunii rutiere. Se observă că în această ipoteză, prejudiciul cauzat proprietarului autovehiculului, constând în avarierea sau distrugerea lui, nu este urmarea săvârșirii infracțiunii care face obiectul acțiunii penale, respectiv conducerea fără permis [art. 335 C.pen.]⁵¹. În acest caz, cererea de constituire ca parte civilă ar trebui respinsă ca inadmisibilă la primul termen de judecată, după punerea ei în discuție. În schimb, atunci când inculpatul, conducător auto, este trimis în judecată și pentru distrugerea vehiculului sau altor bunuri ori doar pentru ucidere din culpă sau vătămare corporală din culpă, context în care s-a cauzat avarierea unui vehicul, constituirea ca parte civilă devine admisibilă⁵².

Subliniem că regula de mai sus nu împiedică instanța de judecată să dispună, de pildă, anularea unui act de adjudecare ori a unui contract de vânzare-cumpărare, încheiat cu ocazia săvârșirii infracțiunii de înșelăciune, după soluționarea laturii penale prin condamnarea inculpatului⁵³. În acest caz, soluția anulării nu reprezintă o consecință a aplicării prevederilor civile în materia răspunderii contractuale, ci o consecință a aplicării dispozițiilor Codului de procedură penală privind desființarea totală sau parțială a unui înscris, care, așa cum am arătat, reprezintă o soluție specifică laturii penale, deși a fost prevăzută în cadrul laturii civile.

IV. PROCEDURA PRIVIND CONSTITUIREA CA PARTE CIVILĂ

IV.1. Obligațiile organelor judiciare

1.1. Dreptului persoanelor anterior menționate de a se constitui părți civile în procesul penal îi corespunde, în mod corelativ, obligația organelor judiciare de a le încunoaștința despre această posibilitate în cursul procesului penal, conform art. 20 alin. (1) teza finală C. proc. pen. Astfel, o primă asemenea obligație îi revine procurorului odată cu audierea persoanei vătămate în cursul urmăririi penale, care trebuie să îi aducă la cunoștință această posibilitate, împreună cu celelalte drepturi prevăzute de art. 111 alin. (2) C. proc. pen., încheind în acest sens un proces-verbal de aducere la cunoștință a drepturilor și obligațiilor ori acestea pot fi consemnate în cuprinsul declarației.

Având în vedere obiectul camerei preliminare, care constă în verificarea competenței și legalității sesizării instanței, actelor efectuate de organele de urmărire penală și administrării probelor în cursul urmăririi penale, Codul de procedură penală nu conține nicio dispoziție privind constituirea ca parte civilă în această fază. Motivul este, desigur, concepția avută în vedere de legiuitor la adoptarea Codului, care presupunea ca persoana vătămată să nu fie prezentă în camera preliminară, însă, chiar și după declararea neconstituționalității dispozițiilor art. 345 alin. (1) și 346 alin. (1) C. proc. pen. considerăm că nu este oportun a se discuta în această fază aspecte privind constituirea ca parte civilă. În orice caz, dacă se formulează o asemenea cerere în camera preliminară, credem că judecătorul de cameră preliminară nu poate să se pronunțe cu privire la admisibilitatea acesteia, ci va trebui să *ia act că s-a formulat o asemenea cerere* și să explice subiecților procesuali prezenți că cererea va fi discutată la un termen ulterior în faza de judecată, dacă va dispune începerea judecării. Soluția de a se lua act

⁵⁰ Publicată în Monitorul Oficial al României nr. 230 din 8 aprilie 2009.

⁵¹ Soluția pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție nu reprezintă un reviriment jurisprudențial, întrucât a fost stabilită în practica judiciară chiar înainte de intrarea în vigoare a Codului penal din 1969 prin Decizia de îndrumare nr. 1/1968 a Tribunalului Suprem; a se vedea L. Moldovan, *op. cit.*, p. 195.

De asemenea, s-a decis că atunci când acțiunea penală are ca obiect infracțiunea de fals intelectual, obligarea inculpatului la despăgubiri nu este posibilă, întrucât infracțiunea de fals nu este producătoare de pagube materiale; Tj. Timiș, decizia penală nr. 438/1975, în „Revista Română de Drept” nr. 1/1976, pag. 50, apud J. Drăgan, I. Oancea, *Acțiunea penală și acțiunea civilă în procesul penal*, Ed. Ministerului Administrației și Internelor, 2006, p. 74. Totodată, în aplicarea aceleiași reguli, autorul infracțiunii de omor nu poate fi obligat la plata împrumutului făcut de victimă anterior săvârșirii infracțiunii de omor, întrucât între fapta generatoare de prejudicii și împrumutul neachitat nu există raport de cauzalitate; C.S.J., secția penală, decizia nr. 1053/1991, în *De la C.S.J. la I.C.C.J. Buletinul Jurisprudenței 1990-2003*, Ed. ALL Beck, București, 2004, p. 1038.

⁵² Î.C.C.J., secțiile unite, decizia nr. 1/2004, publicată în Monitorul Oficial nr. 404 din 6 mai 2004 și Trib. Suprem, decizia de îndrumare nr. 8/1973, în L. Moldovan, *op. cit.*, p. 186.

⁵³ În același sens, L. Savonea, Notă la sentința penală nr. 3187/2006 a Judecătoriei Sectorului 4 București, în L. Mera, L. Rog, L. Savonea, R. Budăi, *Codul de procedură penală adnotat*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 90. În mod greșit instanța a apreciat că asemenea aspecte se rezolvă pe căi civile separate.

de formularea cererii care va fi consemnată în încheierea de ședință rezultă implicit și din dispozițiile art. 27 alin. (4) C. proc. pen. potrivit cărora persoana vătămată ori succesorii acesteia, care au pornit acțiunea în fața instanței civile, pot să părăsească această instanță și să se adreseze organului de urmărire penală, *judcătorului* ori instanței de judecată, după caz.

Singurul aspect care va putea fi discutat în camera preliminară în legătură cu dreptul de constituire ca parte civilă îl reprezintă nerespectarea de către organele de urmărire penală a obligației de aducere la cunoștința persoanei vătămate acest drept, potrivit art. 111 alin. (2) lit. d) teza finală C. proc. pen. odată cu prima audiere, sancțiunea fiind însă nulitatea relativă.

Odată cu citarea persoanei vătămate pentru primul termen în faza de judecată, citația va trebui să cuprindă mențiunea privind posibilitatea constituirii ca parte civilă până la începerea cercetării judecătorești [art. 353 alin. (3) C. proc. pen.], dacă nu a formulat o asemenea cerere în cursul urmăririi penale. Deși textul de lege nu prevede expres, considerăm necesar ca în citație să se precizeze în plus că dreptul de constituire ca parte civilă trebuie exercitat oral sau în scris, cu indicarea naturii și întinderii pretențiilor, a motivelor și a probelor pe care acestea se întemeiază, conform art. 20 alin. (2) C. proc. pen. Aceasta deoarece, așa cum vom vedea, sancțiunea neindicării lor este mult mai drastică față de cea acceptată în practica judiciară anterioară, cu consecința imposibilității persoanei vătămate de a se constitui parte civilă.

Totodată, la primul termen de judecată, după citirea actului de sesizare și aducerea la cunoștința inculpatului drepturile prevăzute de art. 374 alin. (2) C. proc. pen., președintele completului de judecată va încunoștința persoana vătămată cu privire la posibilitatea de constituire ca parte civilă, oral sau în scris, cu indicarea naturii și întinderii pretențiilor, a motivelor și a probelor pe care acestea se întemeiază, conform art. 20 alin. (2) C. proc. pen. Indicarea probelor pe care aceasta se întemeiază nu reprezintă o propunere de administrare de probe, întrucât la acest moment procesual instanța de judecată nu a acordat cuvântul pe probe, ci reprezintă o indicare generală a probelor care au fost deja administrate și, eventual, care urmează a fi propuse spre administrare. Deși prevederile art. 374 alin. (2) C. proc. pen. prevăd doar obligația instanței de a înștiința persoana vătămată despre posibilitatea constituirii ca parte civilă, în realitate, acest alineat marchează momentul procesual la care se va discuta orice aspect legat de constituirea ca parte civilă⁵⁴, chiar dacă cererea a fost depusă în cursul urmăririi penale ori în camera preliminară.

În cazul în care persoana vătămată sau succesorii acesteia doresc să se constituie parte civilă, cererea scrisă se va depune la dosar, iar dacă este formulată oral aceasta se consemnează în încheierea de ședință. Ulterior acestui moment, instanța de judecată va pune în discuția reprezentantului Ministerului Public și a celorlalte părți cererea formulată.

Spre deosebire de vechiul Cod de procedură penală, noua reglementare prevede expres consecința care intervine în cazul neindicării elementelor prevăzute de art. 20 alin. (2) C. proc. pen. odată cu formularea cererii de constituire ca parte civilă, de unde poate fi dedusă sancțiunea aplicabilă. Astfel, conform art. 20 alin. (4) C. proc. pen. nerespectarea cerințelor privind indicarea elementelor anterior menționate are drept consecință imposibilitatea constituirii ca parte civilă, persoanele îndreptățite putând se adresa cu acțiune la instanța civilă. Relativ la sancțiunea procesuală aplicabilă, considerăm că aceasta este inadmisibilitatea cererii, deși, în doctrina penală s-a propus anularea⁵⁵ acesteia ori constatarea faptului că nu există o acțiune civilă legal exercitată⁵⁶.

Desigur că, atunci când persoana vătămată este prezentă la ședința de judecată, instanța de judecată va trebui să îi pună în vedere să își precizeze cererea⁵⁷ cu privire la toate aspectele reglementate de art. 20 alin. (2) C. proc. pen.

În ceea ce privește neindicarea naturii pretențiilor civile și anume daune morale sau materiale, fiind indicat

⁵⁴ Adică anterior momentului în care inculpatul își va exprima poziția față de modalitatea în care se va desfășura cercetarea judecătorească (în procedură obișnuită sau simplificată).

⁵⁵ C. Ghigheci, *Noul Cod de procedură penală. Acțiunea penală și acțiunea civilă în procesul penal (II)*, disponibil la adresa <http://www.juridice.ro/176133/noul-cod-de-procedura-penala-actiunea-penala-si-actiunea-civila-in-procesul-penal-ii.html>, consultat ultima dată în 3 decembrie 2015.

⁵⁶ M. Udriou, *op. cit.*, p. 76.

⁵⁷ C.S.J., secția penală, decizia nr. 1526/1991, în *De la C.S.J. la I.C.C.J. Buletinul Jurisprudenței 1990-2003*, Ed. ALL Beck, București, 2004, 1046.

doar cuantumul, sancțiunea inadmisibilității poate fi evitată chiar dacă persoana vătămată nu se prezintă la ședința de judecată pentru a oferi precizări, prin calificarea dată de instanța de judecată în funcție de împrejurările cauzei. De pildă, în cazul unor infracțiuni prin care se aduce atingere integrității corporale sau sănătății persoanei vătămate, lipsa unor precizări privind cheltuielile efectuate ori a unor înscrisuri justificative (de pildă, chitanțe care să ateste achitarea unor medicamente ori efectuarea unor tratamente de recuperare), instanța de judecată este îndreptățită să considere că este vorba despre daune morale⁵⁸.

Sancțiunea inadmisibilității cererii de constituire ca parte civilă care nu îndeplinește condițiile de mai sus se justifică având în vedere renunțarea legiuitorului la principiul rolului activ, cu consecința stabilirii unui rol pasiv al judecătorului. Rolul activ al judecătorului nu poate fi astfel exercitat mai ales în cadrul laturii civile a cauzei guvernată de principiul disponibilității ori cel al oficialității avându-l ca subiect activ pe reprezentantul Ministerului Public. Totodată, soluția își are fundamentul în concepția procesuală privind exercitarea acțiunii civile, care, în noul Cod de procedură penală, așa cum am arătat, presupune acordarea unei importanțe deosebite soluționării cu celeritate a acțiunii penale în detrimentul acțiunii civile, care a fost astfel plasată pe un plan secundar.

1.2. Deși analiza practicii judiciare ne relevă faptul că judecătorul, de regulă, ia act de cererea formulată atunci când îndeplinește condițiile legale de admisibilitate, din punctul nostru de vedere, acesta trebuie să se pronunțe pe loc în sensul încuviințării sau respingerii cererii⁵⁹, chiar dacă cererea a fost formulată în cursul urmăririi penale. Astfel, în încheierea de ședință va trebui să apară fie respingerea cererii ca inadmisibilă, fie încuviințarea acesteia pe considerentul că sunt îndeplinite condițiile de admisibilitate.

Apreciem că procurorul nu va putea, în cursul urmăririi penale, să se pronunțe asupra admisibilității constituirii ca parte civilă, cu consecința respingerii cererii (prin ordonanță) ca inadmisibilă în cazul neîndeplinirii cerințelor prevăzute de art. 19 alin. (1) și (2) ori art. 20 alin. (2) C. proc. pen. Aceasta deoarece, pe de o parte, lipsurile cererii de constituire ca parte civilă vor putea fi complinite și ulterior în termenul prevăzut de lege pentru constituire, respectiv până la începerea cercetării judecătorești, iar pe de altă parte, sancțiunea neîndeplinirii condițiilor este că persoana vătămată ori succesorii acesteia nu se mai pot constitui deloc parte civilă în acel proces penal (putând introduce acțiune la instanța civilă), sancțiune mult prea drastică având în vedere că până la începerea cercetării judecătorești cererea poate fi modificată sub toate aspectele, inclusiv prin formularea în plus a unor pretenții de altă natură. Astfel, în cursul judecății se justifică pronunțarea instanței sub aspectul admisibilității.

În sensul celor arătate mai sus, faptul că judecătorul cauzei va trebui să încuviințeze sau să respingă cererea rezultă din faptul că aceasta este o solicitare care, pe de o parte, are ca finalitate constituirea ca parte civilă, iar pe de altă parte, are ca obiect exercitarea acțiunii civile. Așa cum am arătat, cererea este doar mijlocul procesual prin care se exercită acțiunea civilă. Așadar, respingerea sau încuviințarea cererii de constituire ca parte civilă nu înseamnă respingerea sau încuviințarea acțiunii civile, ci are drept consecință imposibilitatea exercitării acesteia din urmă. Astfel, după deliberare asupra fondului cauzei, considerăm că instanța nu se poate pronunța direct asupra acțiunii civile ori asupra admisibilității constituirii ca parte civilă (de pildă, să constate că nu a fost formulată de o persoană îndreptățită), în condițiile în care anterior doar a luat act de cererea de constituire ca parte civilă formulată, în contextul în care nu a pronunțat o soluție asupra acesteia, cu nerespectarea unor anumiți pași procesuali.

De asemenea, atâta timp cât Codul impune o sancțiune în cazul neindicării naturii și întinderii pretențiilor, a motivelor și a probelor pe care acestea se întemeiază ori în cazul lipsei calității procesuale active, respectiv inadmisibilitatea constituirii ca parte civilă, cu consecința respingerii ca inadmisibilă a cererii persoanei vătămate ori sucesorilor acesteia, considerăm că, în mod firesc, atunci când sunt întrunite condițiile legale de admisibilitate, instanța de judecată trebuie să poată pronunța și soluția contrară, respectiv încuviințarea cererii.

Totodată, atunci când cererea de constituire ca parte civilă este formulată atât împotriva inculpatului, cât și împotriva părții responsabile civilmente potrivit art. 19 alin. (2) C. proc. pen., considerăm că aceasta are inclusiv natura unei cereri de introducere în procesul penal a părții responsabile civilmente în sensul art. 21 C. proc. pen. În acest caz, este de necontestat că o cerere de introducere în cauză a părții responsabile civilmente

⁵⁸ Jud. Turda, sentința penală nr. 121/2014, nepublicată.

⁵⁹ În acest sens s-au pronunțat și unii autori în doctrină; a se vedea I. Kuglay, *op. cit.*, p. 127.

trebuie soluționată în ședință, prin respingerea sau încuviințarea ei și dispunerea citării părții responsabile civilmente pentru următorul termen. Instanța nu va putea doar să ia act de cererea formulată, întrucât din momentul admiterii cererii, persoana responsabilă civilmente devine parte în procesul penal⁶⁰.

În ipoteza în care cererea este formulată și împotriva societății de asigurare în cazul unui accident auto, însă inculpatul la momentul săvârșirii infracțiunii avea asigurarea expirată, cererea va trebui admisă în parte împotriva inculpatului și respinsă față de societatea de asigurare. Admiterea în totalitate a cererii ori soluția de a se lua act aceasta ar presupune introducerea în cauză a societății de asigurare în calitate de parte responsabilă civilmente, deși nu ar fi întrunite condițiile prevăzute de art. 86 C. proc. pen., întrucât societatea nu avea obligația contractuală ori legală de a repara paguba cauzată de inculpat la acel moment. Mai mult, considerăm inechitabilă soluția participării societății de asigurare în tot cursul procesului penal doar pentru a fi respinsă ca inadmisibilă acțiunea civilă formulată împotriva acesteia.

1.3. În ceea ce privește sancțiunea care intervine pentru nerespectarea obligației de aducere la cunoștință persoanei vătămate a dreptului de constituire ca parte civilă în faza de judecată, în literatura de specialitate⁶¹ s-a arătat că soluția procesuală a instanței superioare nu mai poate fi de aceeași natură ca cea pronunțată în repetate rânduri în practica judiciară apărută sub imperiul vehiculului Cod, respectiv casarea cu trimitere, raportat la faptul că nu mai e reglementat principiul rolului activ al instanțelor de judecată. Într-adevăr, așa cum s-a arătat practica judiciară și doctrina mai veche⁶² instituirea obligației de încunoștiințare privind dreptul de constituire ca parte civilă în sarcina instanțelor de judecată reprezintă o concretizare a rolului activ al instanței, în sprijinirea părților pentru realizarea drepturilor lor procesuale, în vederea evitării unui nou proces în fața instanței civile. Cu toate acestea, apreciem că instanțele de judecată trebuie să exercite rol activ, pe cale de excepție, în situațiile expres prevăzute de lege, precum cea din speță.

Astfel, în cursul procedurilor penale, dreptul victimelor de a li se acorda un înalt grad de protecție⁶³, prin care se înțelege inclusiv dreptul de a beneficia de despăgubiri sau compensații financiare de la autorul infracțiunii, este garantat prin dispozițiile Codului de procedură penală și a altor acte normative naționale, fiind reglementat cu titlu de principiu și în situațiile transfrontaliere prin dispozițiile art. 16 din Directiva nr. 2012/29/UE de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimei⁶⁴.

Având în vedere că mijlocul procesual de a obține despăgubiri îl reprezintă constituirea ca parte civilă, Codul de procedură penală prevede în mod expres obligația organelor judiciare de a încunoștiința persoanele vătămate cu privire la acest drept. În consecință, nerespectarea acestei obligații de diligență instituite printr-o dispoziție legală trebuie în continuare să poată fi sancționată, însă, această sancțiune este tot nulitatea relativă condiționată de o vătămare. Astfel, se poate observa că nerespectarea obligației prevăzute de art. 20 alin. (1) teza finală C. proc. pen. poate să facă obiectul unei nulități relative conform art. 282 alin. (1) C. proc. pen., iar absența principiului rolului activ al organelor judiciare nu poate să conducă la înlăturarea acestei sancțiuni⁶⁵. Totuși, obligația organelor judiciare nu poate acoperi lipsa de interes a persoanei vătămate care nu a înțeles să-și valorifice pretențiile civile în termenul prevăzut de lege și care a beneficiat de apărare calificată și a cunoscut că față de inculpat sunt derulate proceduri penale⁶⁶.

⁶⁰ În acest sens, G. Bodoroncea, Comentariu în M. Udriou (coordonator) și colab., *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 972.

⁶¹ C. Ghigheci, Comentariu în N. Volonciu, A.S. Uzlău (coordonatori) și colab., *Noul Cod de procedură penală comentat, precit.*, p. 71.

⁶² Comentariu la decizia de îndreptare nr. 9/1957 a Tribunalului Suprem, în I. Neagu, L. Moldovan, *Drept procesual penal. Îndreptar de practică judiciară*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1982, p. 19.

⁶³ CJUE, hotărârea din 9 octombrie 2008, Katz, C 404/07, Rep., p. I 7607, punctele 42 și 46.

⁶⁴ Publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 14 noiembrie 2012.

⁶⁵ Conform expunerii de motive a noului Cod, *nu s-a intenționat ca noul Cod de procedură penală să conțină soluții originale cu orice preț, în comparație cu soluțiile de drept existente care s-au dovedit a fi viabile în practică sau a căror utilizare constituie o obișnuință pentru practică, ci să modifice corespunzător toate acele soluții care au devenit desuete sau care au evidențiat o serie de anomalii în practică și să introducă soluții noi, bazate pe experiențe comparative pozitive sau orientate către efectele favorabile așteptate. [...] Astfel, deși scopul este acela de a menține toate soluțiile viabile din actualul Cod de procedură penală, se introduc o serie de soluții noi, care se concentrează în esență pe facilitarea unui proces de decizie rapid și eficient într-o cauză penală, acordându-se în același timp respectul cuvenit drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor subiecților procedurii penale.*

⁶⁶ C.A. Alba Iulia, secția penală, decizia nr. 139/2010, nepublicată.

În consecință, instanța de judecată va trebui să pună în vedere atât persoanei vătămate care participă în procesul penal, cât și furnizorului de servicii medicale care a efectuat cheltuieli pentru asistența medicală a persoanei vătămate, posibilitatea constituirii ca parte civilă.

IV.2. Termenul de constituire ca parte civilă și modificarea pretențiilor civile în cursul procesului penal

2.1. După cum am anticipat, cererea de constituire ca parte civilă poate fi formulată în fazele de urmărire penală ori cameră preliminară, precum și în cursul judecătii, dar numai până la începerea cercetării judecătorești, astfel cum rezultă din dispozițiile art. 20 alin. (1) teza I C. proc. pen. Tot până la acest moment se poate solicita restituirea lucrului în temeiul art. 255 raportat la art. 25 alin. (2) C. proc. pen. ori poate avea loc modificarea pretențiilor civile sub orice aspect. Prin raportare la vehicul Cod de procedură penală se constată modificarea momentului procesual până la care persoana vătămată ori succesorii acesteia se puteau constitui parte civilă, limita fiind anterior dată de citirea actului de sesizare.

Totuși, una dintre cele mai importante modificări aduse Codului de procedură penală sub aspectul constituirii ca parte civilă este reglementarea unei sancțiuni speciale pentru nerespectarea termenului de constituire. Astfel cum rezultă din prevederile art. 20 alin. (4) C. proc. pen. aceasta este inadmisibilitatea constituirii făcute după începerea cercetării judecătorești.

În lipsa reglementării unei sancțiuni speciale în cuprinsul vehicului Cod de procedură penală pentru nerespectarea termenului de constituire, sancțiunea era cea a decăderii din exercițiul dreptului, prevăzută cu titlu general la art. 185 alin. (1) în cazul nerespectării unui termen procedural. În aceste condiții, cererea trebuia respinsă ca tardiv formulată. Totuși, prin excepție, întrucât actul de procedură făcut peste termen era lovit de nulitate relativă, în practica judiciară apărută sub imperiul vechiului Cod s-au acceptat cererile de constituire depuse după citirea actului de sesizare, cu acordul inculpatului și părții responsabile civilmente, caz în care se considera că nu exista vătămarea specifică nulității relative⁶⁷.

Această practică nu este lipsită de orice critică având în vedere că acordul inculpatului putea să se manifeste inclusiv tacit prin simpla neprezentare la ședința de judecată și, odată dusă la extrem o asemenea practică, cerere de constituire ca parte civilă a fost acceptată chiar formulată pentru prima dată în apel⁶⁸, cu încălcarea art. 6 par. 1 din Convenție. În aceste cazuri, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a hotărât că un consimțământ tacit al inculpatului nu putea fi reținut, deoarece renunțarea la un drept garantat de Convenție trebuie stabilită de o manieră neechivocă⁶⁹.

În literatura de specialitate⁷⁰ s-a arătat că este posibilă în continuare interpretarea dată de practica judiciară anterioară, în sensul că sancțiunea care intervine pentru nerespectarea termenului-limită de constituire ca parte civilă este nulitatea relativă, care trebuie invocată de către inculpat, iar dacă inculpatul își dă *acordul expres* (s.n.) pentru constituirea peste termen, cu greu mai poate fi susținută soluția inadmisibilității. Aceasta deoarece, s-a arătat că latura civilă a cauzei este în continuare guvernată de principiul disponibilității, iar inculpatul poate avea un interes să fie tranșată acțiunea civilă de aceeași instanță care soluționează acțiunea penală⁷¹. De asemenea, unii autori⁷² consideră că sancțiunea în cazul nerespectării termenului este în continuare decăderea, astfel încât acordul inculpatului poate să acopere tardivitatea constituirii, pe considerentul că ne aflăm pe tărâmul răspunderii civile guvernate de principiul disponibilității.

Din punctul nostru de vedere, în acord cu alți autori⁷³, odată cu intrarea în vigoare a noului Cod de procedură penală nu mai poate fi menținută sub nicio formă soluția anterioară, în sensul acceptării cererilor de constituire ca parte civilă formulate după începerea cercetării judecătorești. Într-adevăr, sancțiunea nerespectării unui termen procedural este decăderea, actul fiind lovit de nulitate relativă condiționată de o vătămare, conform art. 268 alin. (1) și 282 alin. (1) C. proc. pen., însă, în ipoteza pe care o analizăm, instanța de judecată este obligată să dea aplicare sancțiunii inadmisibilității reglementate cu caracter special de art. 20 alin. (4) C. proc. pen.,

⁶⁷ Î.C.C.J., secția penală, decizia nr. 36/2009, nepublicată; C.A. București, secția I penală, decizia nr. 81/A/1996, nepublicată; C.A. Alba Iulia, secția penală, decizia nr. 139/2010, nepublicată.

⁶⁸ CtEDO, hotărârea din 25 martie 2014, cauza *Oțet c. României*, par. 39.

⁶⁹ CtEDO, hotărârea din 10 februarie 1983, cauza *Albert și Le Compte c. Belgiei*, par. 35; hotărârea din 12 februarie 1985, cauza *Colozza c. Italiei*, par. 28.

⁷⁰ C. Ghigheci, *op. cit.*, p. 71.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² N. Volonciu (coord.), A. Vasiliu, R. Gheorghe, *op. cit.*, p. 66 și urm.

⁷³ A. Zarafiu, *op. cit.*, p. 44; M. Udroui, *op. cit.*, p. 75 și urm.

având prioritate față de decădere, și, în consecință, să respingă cererea ca inadmisibilă, iar nu tardivă. Această soluție se justifică pe deplin dacă avem în vedere concepția legiuitorului referitoare la acțiunea civilă în procesul penal, prin care s-a urmărit soluționarea cu celeritate a acțiunii penale, în detrimentul celei civile, aceasta din urmă fiind plasată pe un plan secundar, așa cum am arătat.

În asemenea ipoteze, se impune ca instanța de judecată să se pronunțe pe loc în sensul respingerii cererii ca inadmisibilă, iar nu să ia act de formularea acesteia, pe care ar urma să o soluționeze după rămânerea în pronunțare⁷⁴. Aceasta deoarece, după deliberare, pe de o parte, nu se va putea respinge acțiunea civilă ca inadmisibilă, întrucât nu a fost pusă în mișcare legal, ci eventual cererea de constituire. Pe de altă parte, respingerea ca inadmisibilă chiar a cererii de constituire ca parte civilă poate avea consecințe inechitabile și deosebit de grave, precum prescripția dreptului material la acțiune. Aceasta deoarece, potrivit art. 2537 pct. 3 Cod civ. prescripția se întrerupe *prin constituirea ca parte civilă pe parcursul urmăririi penale sau în fața instanței de judecată până la începerea cercetării judecătorești*. Observăm că textul Codului civil este corelat cu cel din Codul de procedură penală și invers, iar pe plan civil, nerespectarea termenului de constituire ca parte civilă face să curgă în continuare termenul de prescripție extinctivă. Prin urmare, nerespingerea pe loc a unei cereri de constituire ca parte civilă formulate după începerea cercetării judecătorești poate

să ducă la împlinirea termenului de prescripție extinctivă atunci când procesul penal are o *durată excesivă*, cu consecința ca persoana vătămată ori succesorii acesteia să nu se mai poată adresa instanțelor civile, deși aceasta s-a încrezut cu bună-credință în soluțiile adoptate pe parcursul procesului. Desigur că prin durată excesivă ne referim la ipoteza rar întâlnită în practică în care se împlinește inclusiv termenul de prescripție a răspunderii penale, întrucât potrivit art. 1394 Cod civ. acesta se aplică și dreptului la acțiunea în răspundere civilă, atunci când durata termenului de prescripție extinctivă este mai mică decât cea a răspunderii penale.

2.2. Sub aspectul modificării pretențiilor civile în cursul procesului penal sunt aplicabile dispozițiile art. 20 alin. (5) C. proc. pen. Acestea au în vedere ipoteza în care modificările intervin după începerea cercetării judecătorești și până în momentul în care instanța de judecată declară terminată cercetarea judecătorească. Potrivit acestor prevederi, partea civilă poate:

- a) îndrepta erorile materiale din cuprinsul cererii de constituire ca parte civilă;
- b) mări sau micșora întinderea pretențiilor;
- c) solicita repararea prejudiciului material prin plata unei despăgubiri bănești, dacă repararea în natură nu mai este posibilă.

Din coroborarea alin. (5) lit. b) de mai sus cu dispozițiile art. 20 alin. (2) C. proc. pen. rezultă că, după începerea cercetării judecătorești, partea civilă nu își mai poate modifica cererea de constituire sub aspectul naturii pretențiilor indicate inițial. Aceasta deoarece, deși la momentul constituirii ca parte civilă există obligația indicării atât a *naturii*, cât și a *întinderii* pretențiilor, după începerea cercetării judecătorești Codul de procedură penală prevede doar posibilitatea modificării *întinderii* pretențiilor.

Pe cale de consecință, dacă partea civilă a solicitat obligarea inculpatului/părții responsabile civilmente numai la plata daunelor morale, după începerea cercetării judecătorești nu mai poate solicita și plata daunelor materiale sau dacă a solicitat repararea prejudiciului prin echivalent bănesc nu mai poate solicita repararea în natură (ci doar invers). De asemenea, după acest moment procesual nu se mai pot solicita nici dobânzile aferente sumei reprezentând paguba cauzată prin săvârșirea infracțiunii⁷⁵. În aceste ipoteze, cererile de modificare formulate vor trebui respinse ca inadmisibile, fiind lipsite de temei legal. În continuare, partea civilă se poate adresa separat printr-o cerere de chemare în judecată înregistrată la instanțele civile pentru acoperirea acestor prejudicii.

⁷⁴ Prin sentința penală nr. 244/2009 pronunțată de Judecătoria Buftea, nepublicată, inculpatul R.C. a fost condamnat la o pedeapsă de 2 ani închisoare pentru ucidere din culpă, cu suspendarea executării, iar pe latură civilă instanța a respins ca tardivă acțiunea civilă formulată de G.G. în procesul penal împotriva inculpatului și asigurătorului, reținând că aceasta avea deschisă calea prevăzută de art. 19 din vechiul C. proc. pen.

⁷⁵ C.S.J., secția penală, decizia nr. 3731 din 12 septembrie 2001, în *Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 2001*, Ed. ALL Beck, București, 2003, p. 256.

IV. CONCLUZII

Față de cele evocate anterior, putem să concluzionăm că filosofia noului proces penal referitoare la acțiunea civilă se concretizează mai degrabă în jurul principiului soluționării cu celeritate a acțiunii penale, în detrimentul celei civile, fără să ca prin aceasta să se înțeleagă tratarea cu superficialitate a pretențiilor civile formulate de partea civilă. Soluționarea cu maximă eficiență a acțiunii civile se impune în considerarea dreptului victimelor de a beneficia de un înalt grad de protecție și de respectarea garanțiilor procesuale.

Deși concepția noului Cod de procedură penală are în vedere alăturarea acțiunii civile celei penale numai atunci când aceasta nu determină întârzierea soluționării conflictului de drept penal, spre deosebire de vechiul Cod, înțelegem să ne exprimăm încrederea în această modalitate de reglementare, fiind în acord cu scopul procesului penal, respectiv constatarea la timp și în mod complet a faptelor care constituie infracțiuni, nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală, iar orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit legii, într-un termen rezonabil.

BIBLIOGRAFIE / REFERENCES

Drăgan, J., Oancea, I., *Acțiunea penală și acțiunea civilă în procesul penal*, Ed. Ministerului Administrației și Internelor, 2006

Ghigheci, C., *Noul Cod de procedură penală. Acțiunea penală și acțiunea civilă în procesul penal (II)*, disponibil la adresa <http://www.juridice.ro/176133/noul-cod-de-procedura-penala-actiunea-penala-si-actiunea-civila-in-procesul-penal-ii.html>, consultat ultima dată în 3 decembrie 2015.

Ionescu, D., *Despre concepția procesuală și noul Cod de procedură penală. Câteva lucruri simple*, în „Caiete de Drept Penal” nr. 1/2011

Mera, L., Rog, L., Savonea, L., Budăi, R., *Codul de procedură penală adnotat*, Ed. C.H. Beck, București, 2008

Moldovan, L., *Drept procesual penal. Spețe și probleme din practica judiciară*, Cluj-Napoca, 1979

Neagu, I., Moldovan, L., *Drept procesual penal. Îndreptar de practică judiciară*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1982

Udroiu, M. (coordonator) și colab., *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2015

Udroiu, M., *Procedură penală. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2014

Voicu, C., Uzlău, A.S., Tudor, G., Văduva, V., *Noul Cod de procedură penală. Ghid de aplicare pentru practicieni*, Ed. Hamangiu, București, 2014

Volonciu, N., Uzlău, A.S. (coordonatori) și colab., *Noul Cod de procedură penală comentat*, Ed. Hamangiu, București, 2014

Zarafiu, A., *Procedură penală. Partea generală. Partea specială*, Ed. C.H. Beck, București, 2014